

Jelenleg a megelőzés a bűnüldöző szervek munkájához kapcsolódik, azonban a feladat túlnő a meglévő kereteken. Szükség lenne jogszabályban előírni a többi állami és társadalmi szerv tennivalóit a bűnözés megelőzésében. Ugyancsak sürgető igény egy megfelelő szervezet felállítása, amely tervezné, szervezné és irányítaná a komplex bűnmegelőzést.

A területi szervezetek kiépítését illetően további álláspontom, hogy elsőként a „*megyei ifjúkori bűnözésmegelőzési bizottság*” létrehozására lenne nagy szükség. Ennek bevezetésére előjáróban a bűnözés szempontjából fertőzöttebb megyékben – mint például Pest és Borsod – kerülhetne sor.

Nem feledhető el, hogy az eredményekhez időre, sok tapintatra és hozzáértésre van szükség és csak a helyi társadalmi erőket bevonó, felelősségteljes közös munka hozhatja meg a kedvező hatást. Hasznos lenne továbbá, a kriminológiai szemlélet és gyakorlat szélesebb elősegítése érdekében, ha létrehoznák a Magyar Kriminológiai Társaság megyei csoportjait. A Társaság – egyebek közt – gyűjthetné a jól bevált bűnmegelőzési tapasztalatokat, módszereket, és azokat széles körben közreadná.

Dr. Tóth Tihamér (*rendőr ezredes, BM Rendőrtiszti Főiskola parancsnok-helyettese*) írásban beküldött hozzászólása:

A bűnözés kiskorú áldozatairól

Nincs egyetlen olyan társadalmi forma sem, amely az adott történelmi korszak fejlettségének, emberképének megfelelő szinten ne fordított volna kiemelt figyelmet polgárainak kiskorú tagjaira. Az emberiség fejlődésének közösségi folyamatát – egyéb tényezők mellett – alapvetően befolyásolja a népszaporulat alakulása, illetve a kiskorú nemzedék tagjai gondozásának, nevelésének színvonala.

A haladó gondolkodású személyiségeknek, majd a civilizált társadalomnak a gyermekek és a fiatalkorúak iránti figyelmissége, a felnőtt nemzedék felelősségérzetének felkeltése az elmúlt évszázadban mind szélesebb körűen bontakozott ki, a szocialista társadalomban pedig ez a maga sokrétűségével egyik központi kérdéssé vált.

Az Alkotmány deklarálja (16. §), hogy *a Magyar Népköztársaság különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és szocialista nevelésére; védelmezi az ifjúság érdekeit.* E sokrétű tevékenységhez hozzátartozik a kiskorúak egészségi, szellemi és erkölcsi veszélyeztetésének megelőzése, a veszélyeztető okok feltárása és felszámolása, a veszélyeztetett fiatalok védelme és nevelése (1971. évi IV. törvény 10. § (1) bek.).

A kiskorúak kriminalitása – mind büntetőjogilag, mind pedig kriminológiailag – általában úgy kerül értékelésre, mint a bűnözői életkor-struktúra egyik kiemelt sajátos területe. *A kriminalitásának kevésbé tárgyalt területe* viszont annak vizsgálata, hogy *mennyiben válnak a kiskorú személyek a különböző bűncselekmények sértettjeivé.* A hatályos Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény, valamint a rendőrségi és ügyészségi egységes bűnügyi statisztika 1974–82. évi adatai alapján *a kiskorúak viktimitásának (áldozattá válásának) néhány jellemzőit kívánjuk bemutatni az e téren levő bűnmegelőzési lehetőségek fokozásának, szélesebb körűvé tételének célkitűzésével.*

A kiskorúak védelmének büntetőjogi eszközei

A kiskorúak fokozott büntetőjogi oltalmazása több irányban jut kifejezésre.

A Büntető Törvénykönyv kiemelt védelemben részesíti a kiskorút mindazokkal a bűnös támadásokkal szemben, amelyek sértik vagy veszélyeztetik:

– a családi állását, a rokonságon vagy örökbefogadáson alapuló társadalmi és jogi helyzetét;

– a bírósági, a gyámhatósági végrehajtható határozaton alapuló elhelyezését;

– a testi, értelmi, erkölcsi fejlődését biztosító nevelését, felügyeletét, gondozását;

– számára jogszabályilag vagy végrehajtható hatósági határozatban rögzített, érvényesíthető tartási kötelezettség teljesítését;

– a biológiai érettségének és az uralkodó erkölcsi felfogásnak megfelelő nemi fejlődését;

– a közegészségügyi követelményeknek megfelelő egészséges fejlődése zavartalanságát.

Erőszakos jellegű, nemi erkölcs elleni bűncselekménynek minősül minden 12. életévet be nem töltött személlyel – akár beleegyezésével is – folytatott nemi közösülés és különböző vagy azonos nemű egyénnel történő fajtalanosság, illetőleg annak eltűrése. Ugyanis büntetőjogilag a korosztályúak fizikai adottságuk miatt védelemre képtelennek tekintendők.

A 12. és 14. életév közötti gyermekekkel folytatott mindenfajta nemi cselekmény, illetve erre való reábirásra törekvés szigorú büntetés alá kerül, *ugyszintén az is, aki a 18. életéven aluli, haszonszerzés céljából másnak nemi cselekmény végzésére megszerez. Súlyosabb a büntetése annak a nemi erkölcs elleni bűncselekménynek, amelynek a kiskorú sértettje az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt áll és ezért kiszolgáltatott helyzetű.*

Büntetőjogi eszközökkel is biztosított, hogy a közegészségügyi követelményeknek megfelelően védett legyen a kiskorú, ne váljon kóros élvezet rabjává. Eppen ezért szigorúan büntetendő a részére történő kábítószer odaadása. Ugyiszintén, ha kábító hatású anyag vagy szer káros élvezetre való segítségnyújtásának, vagy erre őt rábírnai törekszenek.

A büntetőjogi szakirodalom a társadalmi gyakorlatra és a jogalkalmazásra hivatkozva büntethetőséget kizáró – a büntető törvénykönyvben meg nem nevesített – egyéb okok egyikének említi a házi fegyelmi jog gyakorlását, amikor is a szülő vagy a pedagógus, illetőleg bárki más felnőtt személy nevelési céllal fenyítést alkalmaz, kiskorút bántalmaz, személyi szabadságában korlátoz.

Véleményünk szerint ez a szemlélet ellentétes a fejlett szocialista társadalmi igényeknek megfelelő modern pedagógiai és gyermekvédelmi elvekkel, nem biztosítja a kiskorú testi, szellemi fejlődését, az ellenük irányuló bűnös támadások megelőzését, ugyanakkor korlátozza a szocialista törvényességnek a jogalkalmazás jogpolitikai irányelveinek maradéktalan érvényesülését. Semmilyen indokra való hivatkozás sem szolgálhat senki számára mentségül, hogy egy kiskorú állampolgárt testi fenyítésben vagy más egyéb sanyargatásban részesítsen.

A kiskorúak elleni cselekmények különösen visszás formája, amikor az esetenként burkolt formában jelentkezik.

Tapasztalható, hogy a gyermek tetteles bántalmazását egy beszámítási képességgel nem rendelkező másik, fizikailag erősebb gyermekkel hajtadják végre. Egyes helyeken olyan közfelfogás uralkodik, amely nem a gyermeket bántalmazó szülőt, pedagógust vagy más felnőttet ítéli el, hanem az azt kifogásoló személyt. Elvéve tapasztalható olyan felfogás is, hogy a szülő megtorolja, amennyiben gyermeke szóvá teszi súlyos bántalmazását, s van olyan pedagógus is, aki aláértékeli azt a gyermeket, akinek szülője vagy maga a sértett kifogásolja a testi fenyítés alkalmazását.

A fiatalok védelmét szolgálja az is, hogy az ellene lefolytatott *büntető eljárásban* azzal a személlyel szemben, aki tőle elvárható nevelési, gondozási vagy felügyeleti köteleességét elmulasztotta, szükség szerinti intézkedés kezdeményezhető.

Kiskorúak kriminális veszélyeztetettsége

A Magyar Népköztársaságban a törvényes rend alapvető érvényesülése mellett az elmúlt tízéves időszakban a bűnözés különösen kedvezőtlenül alakult. A bűnügyi helyzetértékelésből az állapítható meg, hogy az ismertté vált *bűncselekmények abszolút mértéke* az 1974. és 1983. évek között több mint egyharmaddal (35,5 %-kal), *a felderített elkövetőké* pedig mintegy egytizeddel (9,2 %-kal) *nőtt*. A bűncselekmények mintegy kétötöde az állami, a társadalmi, a gazdasági rendet sértette vagy veszélyeztette, háromötöd része pedig az állampolgárok személye vagy jogai ellen közvetlenül irányult.

A bűnözés kedvezőtlen alakulása elsősorban az erőszakos, garázda módszerű, a személy elleni gondatlan (közlekedési) és a személyek javait károsító bűncselekmények növekedésében, a sérelmek súlyosbodásában, az okozott károk növekedésében következtek be.

Megvizsgáltuk az elmúlt tíz esztendő *bűnözésének egyes viktimológiai jellemzőit*. Megállapítható, hogy az elmúlt évtizedben több mint kétötöd résszel (42,1 %-kal) *növekedett a kiemelt bűncselekmények regisztrált sértetteinek összessége*, az 1974. évi 55207-hez képest 1983-ban 23227 emberrel lett több.

A bűnözés áldozatainak abszolút száma, a láncviszonyszámok üteme *egyre nagyobb*, tendenciájában erőteljesen emelkedő.

A bűnözés áldozatai közül 1983-ban 75,6 % *vagyonban károsodott; erőszakos, garázda módszerű bűncselekmények miatt* 17,8 % *vált passzív alannyá; a többi – 6,6 % – személy elleni gondatlan (közlekedési) tettesi magatartás miatt lett sértett*. A bűnözés áldozatainak csak 95,8 %-a vált ismertté.

Az ismertté vált sértettek *életkorcsoport szerinti megoszlása* arra hívja fel a figyelmet, hogy különösen a gyermekkorúak száma jelentősen emelkedett.

Az áldozatok életkorcsoportjait nementként elemezve megállapíthatjuk, hogy az 1974–1983 közötti tíz esztendőben:

– *szembeötlően (55,0 %-kal) növekedett a gyermekkorú fiúk száma, de*

a kislányoké is figyelemreméltó (31,3 %);

– *amíg több mint egyharmaddal (39,9 %-kal) lett nagyobb a fiatalkorú fiúk részaránya, addig ugyanezen korosztály női sértetteinek száma (6,9 %-kal) csökkent.*

Életkorcsoportonként elemezve a sértettek *bűncselekmény-kategóriák szerinti megoszlását*, megállapítható, hogy a *gyermek* csaknem egyenlő arányban szerepeltek az erőszakos, garázda módszerű, a személy elleni gondatlan (közlekedési) és a személyek javait károsító bűncselekmény-csoportoknál.

A fiatalkortól kezdve ez a struktúra megváltozott. A személyek javait károsító bűncselekmények károsultjainak aránya az életkor előrehaladtával fokozatosan növekedett, ezzel arányosan csökkent a részesedésük az erőszakos, garázda módszerű bűnözésben és a személy elleni gondatlan (közlekedési) bűncselekmények vonatkozásában is.

A bűncselekmény-csoportonkénti értékelés szerint a gyermekek legtöbbször személy elleni gondatlan (közlekedési) tettesi magatartásnak váltak a sértetteivé. A fiatalkorúak az erőszakos, garázda módszerű bűncselekmények által a legvesélyeztetettebbek.

Az erőszakos közönségek áldozatainak csaknem a fele kiskorú leány.

A kiskorúak viktimitása szorosan összefügg az életkorukra jellemzően fejlődő s egyre gyarapodó személyiségjegyeik sajátosságaival. A megszületett, majd ezt követően a csecsemő, illetve a kisgyermek biológiai jellegű ellátottságát, alapvető életfeltételeit illetően teljesen kiszolgáltattott a szülője, gondozója számára.

Ugyanakkor e szűk környezetnek alapvető szerepe van a gyermek magatartásformáinak kialakulásában, a fokozatosan kibontakozó erkölcsi fejlődésben.

Az emberekhez való differenciált viszony csak fokozatosan alakul ki. A kiskorú kevésbé bizalmatlan, könnyen megközelíthető, s ezáltal csábítható.

A személyiség fizikai, pszichikai, erkölcsi fejlődése az életkor előrehaladta szerint tovább alakul – számtalan pozitív és negatív vonásokkal gazdagodik –, de lényegét tekintve változatlanul a szűk környezetnek a függvénye marad. A társadalmi kapcsolatok mindjobban szélesednek, s ezek a pozitív hatások mellett egyben magukban hordják a kriminális veszélyeztetettséget is.

A továbbiakban az önállóságra való törekvés, a túlértékelt erő és képesség, a túlzások, az élettapasztalat hiánya, az emberekhez (a társadalomhoz) való esetenként eltorzult érzelmi, akarati viszonyulás, az egyéb más tényezők mellett számtalan környezeti konfliktus forrása lehet. Ugyanakkor a mozgékonyság, a kíváncsiság, az érzékenység, az ambíciókra való törekvés, a felügyelet hiánya, nem megfelelő nevelés elvezethet a prekriminalitáshoz, az életkornak nem megfelelő életmódhoz, káros szokások kialakulásához, mások kedvezőtlen befolyásolásához, amelyek az erkölcsi karakter eltorzulásán túl már a viktimális veszélyeztetettséget is okozhatják.

A kiskorúak sérelmére elkövetett főleg erőszakos jellegű bűncselekmények a sértett számára gyakran az egész életükre kiható, erkölcsi fejlődésüket károsan befolyásoló következményekkel jár.

Különösen megmutatkozhat ez a gyermekkorúak sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűnös támadásoknál. E fajta bűncselekmények alapjaiban rendítik meg a sértett gyermekek személyiségének fejlődését, nevelési rendjét. A gyermekek szexuális kíváncsiságának felkeltése által zülleszt a sértett jellembeli és erkölcsi világának további formálódását. Minél bensőségesebb a tettes és a sértett közötti viszony, ez a károsodás annál súlyosabb és tartósabb.

A nemi erkölcs elleni bűncselekményeknek áldozataikra rendkívül káros hatását a Budapesti Orvostudományi Egyetem I. számú gyermekklinikájának nevelési tanácsadója rendelésén szerzett tapasztalatok is alátámasztották. Megállapították, hogy a nehezen nevelhetőségük miatt bemutatott gyermek- és fiatalok jelentős része ki volt téve a velük és náluk idősebb életkorú társaik, testvérük, játszótársuk és más idegenek, valamint a felnőttek, szülők, hozzátartozók, ismerősök és más idegenek részéről kezdeményezett, fejlettségüknek nem megfelelő, gyakran erőszakos jellegű nemi ingereknek és izgalmaknak. A szexuális ártalmak főleg a nemiség erőszakos megzavarása vegetatív, szomatikus betegséget, nem kívánatos terhességet eredményezett. Ezen túlmenően zavart okoztak a szexus személyiség alakulásában, gyakran károsították a személyiség egészének további fejlődését is. Ezek egyrésze több évig tartóan átmeneti jellegű volt, másrészt az egész életen át fixálódottan megmaradt. A káros hatás a gyermek- és fiatalok sértettek tanulmányi eredményeinek zuhanásszerű leromlásában, egyre rendszeresebbé váló csavargásában, a lakókörnyezetükből történő megszökésekben mutatkozott meg, s nem egy esetben a kriminalitásba illetve az öngyilkosságba terelte a kiskorú áldozatokat. Az elszenvedett sérelmekkel összefüggésben a későbbi időben a megzavart családi, egyéni, közösségi élet, a párválasztás alap-

jainak zavarodottsága volt kimutatható.

A kiskorúak viktimális veszélyeztetése valójában az áldozatok későbbi devianciájához, kriminalitásához vezethet el.

A kiskorúak viktimális veszélyeztetettsége megelőzésének lehetőségei

Az állam és a társadalom megkülönböztetett figyelme és sokoldalú gondoskodása ellenére a kiskorúak védelme nem valósul meg maradéktalanul. Ennek elsődleges oka, hogy az a környezet, amelyben a gyermek születésének, felneveltetésének, becsületes, a társadalmi követelményeknek megfelelő szocialista emberré formálásának alapvető feltételei a legkedvezőbbek – vagyis a szilárd családi környezet – számára nem mindig biztosított.

A család egységének megbomlása, e kis közösségen belüli nem megfelelő légkör, a konfliktushelyzetek, az ennek reá gyakorolt hatása, annak során elszenvedett traumák, esetleg kriminális magatartások következményei a gyermek- majd fiatalok személyiségfejlődését megzavarják, ők nemegyszer bűncselekmény áldozatává teszik, vagy ők bűnelkövetésbe sodorják.

A házasságok egy jelentős része – külső és belső hatásokra – véglegesen és helyrehozhatatlanul megromlik. A házassági kötelék felbomlásának nem válhat szükségszerű következményévé a közös gyermek vagy gyermekek iránti ellátási, gondozási, nevelési köteleességek, az egészséges fejlődéshez szükséges más feltételek elhanyagolhatósága, a szülői felelősségérzet csökkenése. A családtagok és e téren folytatott jogalkalmazás messzemenően szem előtt tartja a kiskorú érdekeit. Elhelyezésének szabályozottságával összefüggő vitás kérdések eldöntésénél lehetőség szerint kizárja vagy legalább is jelentősen csökkenti az ilyen ügyekkel összefüggésben létrejövő konfliktusokat, az esetleges kriminális veszélyeztetettséget.

A kiskorú érdekeinek megfelelő elhelyezésében és tartásában csak a szülők megegyezésének hiányában dönt a bíróság, illetve akkor is, ha ez közöttük rossz értelemben vett alku tárgya, vagy az egyezés nyilvánvalóan ellentétes a gyermek érdekeivel, személyiségének pozitív irányú fejlődésével.

A kiskorú veszélyeztetettségének, az ellene irányuló kriminalitásnak a megelőzését illetve megszakítását szolgálja, hogy az érdekei elleni súlyos, személyiségét vagy javait veszélyeztető cselekmény (mint például a szülők vagy azok egyikének a vele, vagy a másik szülővel szembeni önkényeskedő,

tűrhetetlen magatartása, sorozatos megaláztatás, megszegyenítés, kíméletlen önzés, más tettegesség, súlyosabb esetekben kriminalitás, az elviselhetetlen viselkedés) esetén a bíróság haladéktalanul intézkedik a gyermek- vagy fiatalkorú elhelyezésének megváltoztatására.

Az a szülő, aki személyi tulajdonságai vagy körülményei miatt a kiskorú fejlődését veszélyezteti, nem tarthat igényt a gyermeke nála történő elhelyezésére. Ha a másik szülő is alkalmatlan erre, a hozzátartozók is számításba jöhetnek e tekintetben (például nagyszülők), ezen lehetőség hiányában kerülhet sor arra, hogy a kiskorúnak intézetbe vagy állami gondozásba vétele iránt a bíróság megkeresse a gyámhatóságot.

A gyámhatóság a kiskorú erkölcsi fejlődését, nevelését, gondozását veszélyeztető bűncselekményre utaló magatartás miatt – rendelkezésre álló iratok és bizonyítási eszközök megküldésével – a büntető ügyekben eljáró hatóságot értesíti, illetve a szülők büntetőjogi felelősségre vonását kezdeményezheti.

A bűnözés kiskorú áldozatainak védelmét szolgálja az is, hogy a bíróság megszünteti annak az elkövetőnek a szülői felügyeleti jogát, akit azért ítélték jogerősen szabadságvesztésre, mert gyermekével szemben személy elleni bűncselekményt követett el, vagy más módon okozott súlyos sérelmet. Ez kiterjed arra a szülőre is, aki együtt él a felügyelettől megfosztott szülővel. Ilyen esetben is a gyámhatóság intézkedik a kiskorú elhelyezéséről, gondozásáról, neveléséről, vagyonának kezeléséről és törvényes képviseléről.

A kiskorúak érdekeit hivatott biztosítani az az intézkedés is, hogy az egészségügyi intézmények (kórházak, rendelőintézetek, gondozóintézetek) és szolgálatok (körzeti orvosok, körzeti gyermekorvosok, mentőszolgálat stb.), továbbá az oktatási intézmények, iskolák, nevelési tanácsadók, bentlakásos nevelési intézmények vezetői, amennyiben az ifjúság körében kábító hatású gyógy- és vegyszerek fogyasztására utaló gyanús rosszulléteket és egyéb hasonló jelenségeket észlelnek (például kábító hatás kiváltására alkalmas gyógyszerek vásárlását) – a szükséges intézkedés megtételén túl – 24 órán belül jelenteni kötelesek a telephely szerint illetékes megyei tanács egészségügyi osztályán keresztül a rendőrfőkapitányságnak.

A gyermekek és fiatalok kriminalitástól való veszélyeztetettsége kialakulásának eredményesebb megelőzése érdekében javítani szükséges a feldelelésben és a gondozásban részt vevő intézmények, iskolák, egészségügyi és

szociális intézmények, a bűnmegelőzési és bűnüldözési szervek, valamint a fővárosi és megyei tanácsok tevékenységének összehangoltságát. E tekintetben az eddigieknél jelentősebb szerepe lehet az általános iskolákban működő gyermekvédelem fejlesztésének, a fiatalkorúak oktatási intézményeibe való kiterjesztésének, e feladatok ellátásával megbízott céltudatosabb, figyelmesebb munkavégzésének.

A bűnözés mind szélesebb ismeretére, a viktimológiai jellemzőkre is épülő bűnmegelőzés tartalmában gazdag, módszerében sokrétűbb, eredményében hatékonyabb. A bűnözés kiskorú áldozatainak problémáival összefüggő vizsgálatok olyan sajátosságokat tárhatnak fel, amelyek elősegíthetik a bűnözés fokozatos visszaszorítása érdekében alkalmazásra kerülő emberközpontúbb társadalmi és állami küzdelem stratégiájának és taktikájának több oldalú kidolgozását.